

Fonació, V. fonètic Fonada, fonadura, fonament, fonamental, fonamentar, fonar, fonat, V. fons

FONDA, 'establiment públic on es dona hostatge i s'hi serveixen àpats o altre menjar', probablement del francès d'Orient *fonde* 'establiment públic on s'hostatjaven els mercaders i es venien o emmagatzemaven llurs mercaderies', provinent de l'ar. *fúndaq* id.; però no hem aconseguit posar en clar per quin camí va penetrar en l'ús català i castellà aquest mot tardà, que possiblement entrà per Barcelona, rebut de la *lingua franca* dels ports comercials del Mediterrani del Sud i del Llevant. □ 1.ª doc.: c. 1790.

Sembla inútil repetir ací la llarga discussió a què fou sotmès aquest problema en el DCEC (FONDA), un poc ampliada en el DECH. Recordem-ne sobretot que en cast. no es documenta fins a l'últim (o potser penúltim) decenni del S. XVIII, o sigui al mateix temps que en català, i citar el context de les més antigues documentacions catalanes: «Quedava en dita sala, formada a la paret, una com Cucanya de Nàpuls, y era una gran perspectiva a manera de graderia, que formava, o digam tota plena de plats de la *fonda*: de tot quant podia halagar al apetit de quants anavan allí a sopar», B. de Maldà (*Excursions*, p. 169); «tantes taules de pagesos, mossos i menestrals, que semblava una *fonda*», id. (*Coll. B. V.*, 145), textos que corresponen a l'últim decenni del S. XVIII; semblantment a Eivissa, on segons el Dr. Isidor Macabich (*Sta. Maria la Mayor, Crònica*, p. 142), «levantó també a sus expensas la Casa *fonda* que sirve de hospedaje a los transeúntes o forasteros, cediéndola luego al Hospicio», en els anys 1788-1795. Caietà de Planella i Fivaller, que reporta la història de la Casa *Fonda* de Barcelona, anomenada així «por tener un largo patio o corredor» (donada en *El Averiguador* de 1871, però segurament mera «llegenda etimològica») és el Comte de Llar, l'ajuda del qual agraeix Labèrnia, 1839, en la compilació del seu diccionari, junt amb la d'altres set assessors, d'erudició més coneguda. Els primers diccs. que registren el mot són Belv., Lab., *DFgra.* i Febrer-Cardona. Veg. *AL-FONDEC*.

DERIV.: *Fondejar* 'anar de fonda en fonda'. *Fonder* mall. [*DFgra.*]. *Fondillol* [??, no en Lab., 1888, i les eds. posteriors del Lab. tenen ben poc valor]. *Fondista* [Lab., 1839, i *DFgra.*].

Fonda 'part del manganell', V. *fona* *Fonda* (*estar a la ~*), *fondable*, *fondada*, *fondal*, *fondalada*, *fondària*, V. *fons* *Fónde*, V. *alfónde* *Fondeig*, *fondejador*, *fondejar*, V. *fons* *Fondejar*, V. *fonda* *Fondello*, V. *fons* *Fondellol*, existència incerta, car Escrig 1851 no defineix el mot, i les afirmacions de Llombart manquen de garantia *Fondils*, sembla ser errada per *Les Fontis* o per *Fenals* *Fondilles*, V. *fons* *Fondista*, V. *fonda* *Fondo*, *fondó*, *fondonada*, V. *fons*

FONDRE, del ll. FÜNDĒRE 'vessar', 'escampar, espargir', 'liquidar (un sòlid), fondre'l'. □ 1.ª doc.: Llull.

«-- dix que ell era alquimista --- hac mès aur molt en tres bústies, en les quals havia decoçió de erbes --- en semblant de latovari; denant lo rey mès aquell hom una de aquelles bústies en la caulera <'caldera'>, hon *fonia* moltes dobles que'l rey li havia donades per tal que les multuplicàs --- lo hom fugí ab gran còpia de aur que'l rey li havia comanat --- car cuydaves que lo coffit qui ere en les bústies hagués virtut per la qual l'aur multuplicàs en la fornal», *Merav.* (NCl. II, 82.84); «deu haver fonedor qui sàpia *fondre* bé e leyalment, a cassa e a cresol», a. 1285 (Botet, *Monedes Cat.* III, 270). Des d'antic es poden documentar les principals aplicacions i accs. semàntiques: «si est freturós de bon nodriment, calla: bon nodriment *fonén* les errades, axí com lo sol *fon* la neu», Jafuda (85) 'si estàs mancat de bona educació, mès et valdrà callar, car amb bona criança, amb cortesia, palliem o atenuem les errades (que hàgim pogut fer), tal com el sol va liquant la neu'. «DE CUYNAR: farcir --- lo farcit --- *fondre*: eliquare; menar --- mesclar», «*fondre* lo metall: coquere metallum usque dum liquescat», OPou (*TbPu.*, 225, 140, i cf. *Jus, fusa*, infra).

S'ha mantingut vigorós, i amb gran descabdellament fraseològic i semàntic, fins avui, com ne donen mostres els escr. Renaix.; partint de la líquefacció dels metalls i sòlids — «de gom a gom quan s'umple l'espai de fumerella / y 's *fon*, d'un cap a l'altre, la serra, de cremor, / sota 'l mantell de flames que l'huracà flagella / ---», *Atl.* (56) —, es passa a 'esvanir-se, esclarissarse' (parlant de masses líquides o gasoses): «les boyres, apilades, en aygua y pedra 's *fonen*, / sa crin de foc espolsa lo torb desembridat / ---», ib. (172). Això en un grapat de matisos i aplicacions varies, tirant d'una banda cap a 'desaparèixer': «ella --- tornant rabenta vers la Rambla, es *fongué* qui sab ahont», «En Lluis buscava pantalla entre 'ls vianants, desitjava *fondre's* per un moment ---», Noller (*Pap.*, 209, 210), «tres o quatre vegades havia ensumat son rastre, mes sempre se li havia *fos*», Pons Mass. (*Trasçant p. l. S.*, 37). I en una llegenda tradicional menorquina: «mentres es moros, tenint sa presa segura, estrenyien es cèrcol, es jovenet es perdé de vista, com si la terra se l'hagués glatit: si no havia fuyt, s'havia *fus*: jovenet és?, diable és?» (Camps Merc., *Folkl. Men.*, 82).

D'altra banda pot passar a 'consumir-se' en el sentit de 'delir-se' o 'migrar-se': «se ficava al teatro, s'ensorrava en la butaca --- plorava de goig, o 's *fonia* per aplaudir, entregat en cos y ànima al espectacle», Narcís Oller (*Pap.*, 39); «jo m'anava *fonent* com una candela cap per avall: oy, que no hi havia remey per mi!», EmVilanova (*Del meu tros*, 22). I això no és pas solament del cat. central perquè igualment en percebem els ecos en els parlars de l'extrem NO., de formes ja tirant a forasteres, que són a Benasc *fonre* en infinitiu però *fonéu* com a participi (< -edo en lloc de -ut, -udo): «el pobre home ye *foneu*» 'el pobre hombre está consumido', Ferraz (p. 62).

És, com vaig indicar en el DCEC, s. v., el punt de partida del cast. *hundirse*, que a les valls frontereres aragoneses i valencianes, com també en el cast. d'Amè-